CONSIDERAŢII CU PRIVIRE LA LIMBILE UTILIZATE ÎN REALIZAREA TRANZACŢIILOR COMERCIALE DIN CADRUL COLONIILOR GENOVEZE DE LA GURILE DUNĂRII LA MIJLOCUL SECOLULUI AL XIV-LEA

Vasile Mărculeţ

Caracteristica fundamentală din punct de vedere etnic a centrelor genoveze din bazinul pontic, inclusiv de la gurile Dunării, a fost cosmopolitismul lor. Numeroasele etnii care locuiau aici sau care le frecventau prin intermediul negustorilor lor, îşi află confirmarea în actele notariale redactate aici, care atestă, direct sau indirect, folosirea în derularea tranzacţiilor comerciale şi a numeroase limbi vorbite de diferitele etnii din bazinul Mării Negre. Dintre acestea, documentele respective confirmă, fără dubii, folosirea limbilor italiană, greacă, cumană şi română. Asupra acestui aspect ne vom opri în continuare.

Abordarea prezentului subiect prezintă o dificultate deosebite îndeosebi din două puncte de vedere. În primul rând, informaţiile referitoare la limbile utilizate în realizarea tranzacţiilor comerciale în centrele genoveze de la gurile Dunării sunt extrem de sumare şi în majoritatea lor covârşitoare indirecte. În al doilea rând, specialiştii au acordat puţină atenţie acestui aspect, astfel că literatura de specialitate este deosebit de săracă în realizări în acest domeniu, fapt care privează orice demers în acest sens de opiniile unor specialişti consacraţi. Din aceste considerente, prezentul nostru demers nu poate fi decât unul preliminar.

Genovzii la gurile Dunării. Tratatul de la Nymphaion (13 martie 1261) dintre Mihail VIII Paleologos (1259/1261-1282), împăratul de la Niceea şi restauratorul Imperiului Bizantin la Constantinopol, şi autorităţile Genovei a deschis Marea Neagră navigatorilor şi negustorilor genovezi. În decurs de numai câteva decenii, prevalându-se de clauzele tratatului, comuna ligură a pus bazele unui vast imperiu colonial în Pont, axat pe doi piloni principali, Caffa, în Crimeea, şi Pera, în Strâmtori, şi îşi asigura totodată, exercitarea în condiţii de monopol a navigaţiei şi comerţului pontic. În aceste condiţii, favorizată de poziţia sa geografică, Marea Neagră, situată la intersecţia marilor artere de comunicaţie eurasiatice, de-a lungul cărora se derula marele comerţ euroasiatic, se va manifesta în a doua jumătate a secolului al XIII-lea şi în secolul al XIV-lea ca veritabila *„placă turnantă a comerţului euro-asiatic"*[1].

Importanţa economică a regiunilor de la gurile Dunării, integrate organic spaţiului pontic nu a scăpat atenţiei genovezilor, care s-au stabilit masiv în zonă.

---

[1] Gh. I. Brătianu, în RHSEE, XXI, 1944, p. 36-69; Idem, *Marea Neagră. De la origini până la cucerirea otomană*, Iaşi, 1998, p. 317-343; V. Ciocîltan, *Mongolii şi Marea Neagră în secolele XIII-XIV. Contribuţia cinghizhanizilor la transformarea bazinului pontic în placă turnantă a comerţului euro-asiatic*, Bucureşti, 1998, p. 13-259.

www.mcdr.ro / www.cimec.ro

Astfel, în deceniile imediat următoare semnării tratatului de la Nymphaion, negustorii liguri sunt semnalaţi derulând tranzacţii însemnate la Vicina (1281) şi la Chilia (1288), centre aflate sub jurisdicţie bizantină, dar care deveneau *ipso facto*, componente ale imperiului colonial genovez din Pont. Cu certitudine însă, nivelul de dezvoltare economică şi rolul jucat de cele două centre de la Dunărea de Jos în ansamblul comerţului ligur din bazinul pontic ne permit concluzia că stabilirea genovezilor la Vicina şi la Chilia este anterioară datei menţionării lor în actele genoveze.

La sfârşitul secolului al XIII-lea, Vicina ocupă locul preponderent în cadrul comerţului genovez de la gurile Dunării devenind, practic, centrul coordonator al acestuia asemenea omoloagelor sale Caffa şi Pera. În prima parte a secolului al XIV-lea, însă, pe fondul unor probleme de natură internă şi externă, Vicina înregistrează o perioadă de criză în dezvoltarea sa, astfel că, la mijlocul aceluiaşi secol, ea cedează întâietatea sa în comerţul genovez de la gurile Dunării, Chiliei, care va exercita acest rol până în jurul anului 1370, când va intra sub stăpânirea Ţării Româneşti[2]. Anterior acestei date asistăm însă la o altă schimbare a regimului juridic internaţional al acestor centre. Victorioasă asupra Imperiului Bizantin în *războiul Galatei* (1348-1349), şi în etapa de debut al celui *de-al doilea război al Strâmtorilor* (1351-1355) în care Constantinopolul se angajase de partea Veneţiei (1351-1352), Genova impunea Bizanţului la 6 mai 1352 o pace ce prevedea între altele şi clauza conform cărei navelor bizantine le era interzis să mai facă negoţ în Marea Neagră[3]. În timpul acestor evenimente, la o dată cuprinsă între 1348 şi 1352, Genova îşi impunea propria stăpânire deplină asupra centrelor de la gurile Dunării care deveneau astfel şi *de jure* posesiuni ale sale[4].

Din punct de vedere etnic, la mijlocul secolului al XIV-lea, Chilia, frecventată de navigatori şi negustori din întregul bazin ponto-mediteraneean, nu se deosebea cu nimic de celelalte centre genoveze din bazinul pontic, fiind un centru cu adevărat cosmopolit. Documentele vremii confirmă locuirea sau prezenţa temporară aici a negustorilor italieni, în primul rând (genovezi, veneţieni, pisani), catalani şi provensali, greci din Bizanţ sau din Trapezunt, români, dar şi etnici din teritoriile aflate sub jurisdicţia Hoardei de Aur (mongoli, tătari, armeni, georgieni)[5]. Acest mozaic etnic îşi află reflectarea şi în limbile utilizate în realizarea tranzacţiilor comerciale realizate în centrul de la gurile Dunării.

Constatarea istoricului Charles King, conform căruia *„pe străzile pavate* – ale oraşelor din Pont – *se puteau auzi o duzină de limbi"*, se potriveşte perfect şi

[2] O. Iliescu, în SCIVA, 29, 1978, 2, p. 209; M. Balard, în RESEE, XVIII, 1980, 2, p. 236.

[3] Nicephori Gregorae, *Byzantina historia*, cura Ludovici Schopeni, vol. II, Bonnae, MDCCCXXX, p. 877.

[4] Pentru discuţiile şi opiniile exprimate asupra acestei probleme, vezi: Ş. Papacostea, în RESEE, XVI, 1978, 1, p. 65-67; O. Iliescu, în SCIVA, 29, 1978, 2, p. 209; V. Mărculeţ, *Ţările Române, Genova şi Veneţia în secolele XIV-XV. Legături politice şi comerciale*, Mediaş, 2004, p. 29 ; Idem, în *Pontica*, XL, 2007, p. 373.

[5] Ch. King, *Marea Neagră. O istorie*, Timişoara, 2005, p. 133.

www.mcdr.ro / www.cimec.ro

centrului de la gurile Dunării[6]. Asupra acestui aspect ne vom opri pe parcursul prezentului studiu.

Limba italiană. Preeminenţa elementului italian în coloniile genoveze de la gurile Dunării, atât din punct de vedere numeric, cât şi în ceea ce priveşte rolul jucat din punct de vedere politic şi administrativ în cadrul acestora, ne determină să afirmăm, deşi nu dispunem de informaţii în acest sens, că limba italiană a fost, fără îndoială, cea mai utilizată limbă în încheierea majorităţii tranzacţiilor comerciale realizate aici.

Pledează în favoarea opiniei noastre, în primul rând, faptul că majoritatea covârşitoare a locuitorilor centrelor genoveze de la gurile Dunării erau nativi italieni sau vorbitori ai acestei limbi. Constatarea este valabilă şi pentru majoritatea negustorilor şi a navigatorilor care derulau afaceri în aceste regiuni.

Adăugăm acestor constatări o alta, relevată de parcurgerea actelor notariale redactate la gurile Dunării, respectiv la Chilia în secolul al XIV-lea, anume, prezenţa masivă în textul acestora a numeroase cuvinte şi a multor termeni specifici în limba latină, în forme corupte însă de limba italiană. În opinia noastră, acest lucru nu ar fi fost posibil dacă redactorii lor înşişi nu ar fi fost vorbitori de limbă italiană.

Absenţa informaţiilor directe cu privire la folosirea sa este, după părerea noastră, consecinţa faptului că pentru notarii genovezi acest lucru a fost atât de normal încât nu au mai considerat necesară precizarea sa, cu atât mai mult cu cât pentru vorbitorii acestei limbi, familiarizaţi şi cu limba latină, nu era nevoie de folosirea unor interpreţi.

Pe baza acestor constatări, considerăm însă cât se poate de veridică concluzia istoricului Charles King, care conchidea în centrele genoveze din Pont, *„negustorii ambulanţi propunând chilipiruri într-un amestec colorat de dialecte greceşti şi italiene"*[7]. Cu certitudine, centrele ligure de la gurile Dunării nu au făcut excepţie de la această regulă.

Limba greacă (*gregescha* sau *gregechescha*). Fără îndoială, după italieni, comunitatea etnică cea mai numeroasă de la gurile Dunării au fost grecii, până la mijlocul secolului al XIV-lea stăpânii de drept ai acestor centre. Prezenţa masivă a negustorilor, navigatorilor şi armatorilor greci, originari din Imperiul Bizantin sau din Imperiul de Trapezunt, în centrele de la gurile Dunării a impus limba greacă, menţionată în actele notariale în forma *gregescha* sau *gregechescha*, drept o a doua limbă ca importanţă şi ca frecvenţă de folosire, fapt relevat de înseşi actele notariale genoveze. Astfel, în perioada 9 septembrie 1360-12 mai 1361, dintre actele rogate la Chilia de notarul Antonio di Ponzò, un număr de 26 fac referiri directe sau indirecte la folosirea limbii greceşti între părţile implicate în realizarea tranzacţiilor comerciale[8].

---

[6] *Ibidem.*

[7] *Ibidem.*

[8] M. Balard, *Gênes et l'Outre mer.* Tome II: *Actes de Kilia du notaire Antonio di Ponzò 1360*, Paris-La Haye-New York, 1980, p. 86, 129, 134, 135, 167, 184, 186, 187, 193, doc. 41, 75, 77, 102,

www.mcdr.ro / www.cimec.ro

Dintre documentele menţionate, trei subliniază direct şi explicit faptul că în realizarea respectivelor tranzacţii comerciale, părţile implicate au utilizat limba greacă. Astfel, un prim act din 9 septembrie 1360, înregistrează vânzarea de către Iohana soţia lui Bartholomeo di Azzano a unei roabe grecoaice, Maria, lui Precival Marchezano. Contractul de vânzare-cumpărare este semnat între alţi martori şi de *„Thoma de Via, filio quondam Benedicti, civibus et habitatoribus Ianue, et interpretante inter dictam Mariam et dictum Precivalem de lingua gregescha in latina et de latina in gregescha"*[9]. Un al doilea act, redactat în 16 septembrie 1360 înregistrează vânzarea a 60 de modii de grâu de către Theodoro di Caffa lui Constantin Mamali de Constantinopol. Între martorii prezenţi la redactarea contractului de vânzare-cumpărare se numără şi *„Iohane Caldi de Symisso, interpretante hanc vendicionem et confessionem de lingua latina in gregescha et de gregescha in latina"*[10]. În sfârşit, cel de-al treilea document, din 21 septembrie 1360 este un act prin care o anume Fidechia, grecoaică de origine, soţia lui Chalo Iane, împrumuta de la Silvester della Porta di Pera un sommo de argint pentru care urma să returneze 50 de aspri. Între martorii care semnează actul se numără şi *„dicta Alterixia interpretante inter predictos contrahentes de lingua gregechescha in latina et de latina in gregescha"*[11].

Limba *„gregescha"* sau *„gregechescha"* menţionată în documente a fost identificată de istoricul francez Michel Balard cu limba greacă[12]. Având în vedere faptul că, cel puţin, una din părţile semnatare ale actelor menţionate în care este folosită limba *„gregescha"* sau *„gregechescha"* este de origine greacă, considerăm că identificarea propusă de M. Balard ca fiind absolut veridică.

Celelalte 23 de acte semnalate confirmă indirect utilizarea limbii greceşti în încheierea tranzacţiilor comerciale în centrele de la gurile Dunării. Astfel, respectivele acte notariale, care înregistrează tranzacţii comerciale în care, cel puţin, una din părţi este de origine greacă, precizează clar faptul că între martorii prezenţi la perfectarea afacerilor şi la încheierea actelor notariele se numără întotdeauna şi câte un *„interpretante predictorum"*[13]. Or acest *„interpretante predictorum"* nu putea fi altul decât unul *„de lingua latina in gregescha et de gregescha in latina"*. Opinia noastră este întărită şi de faptul că unii dintre acei *„intetrpretantes de lingua latina in gregescha et de gregescha in latina"*

115, 116, 117, 121 (în continuare: *Gênes et l'Outre mer*, II); G. Pistarino, *Notai genovesi in Oltremare. Atti rogati a Chilia da Antonio di Ponzò (1360-1361)*, Genova, 1971, p. 12-14, 15, 19, 41, 42, 53, 70, 81, 101, 103, 109, 118, 126, 148, 160, 170, 171, 177, doc. 6-7, 8, 18, 24, 25, 32, 41, 47, 59, 60, 63, 67, 71, 83, 88, 93, 94 (în continuare: *Notai genovesi in Oltremare*).

[9] *Ibidem*, p. 86, doc. 41.

[10] *Ibidem*, p. 129, doc. 75.

[11] *Ibidem*, p. 134-135, doc. 77.

[12] Idem, în RESEE, XVIII, 1980, 2, p. 236.

[13] Idem, *Gênes et l'Outre mer*, II, p. 167, 184, 186, 187, 193, doc. 102, 115, 116, 117, 121; G. Pistarino, *op. cit.*, p. 12-14, 15, 19, 41, 42, 53, 70, 81, 101, 103, 109, 118, 126, 148, 160, 170, 171, 177, doc. 6-7, 8, 18, 24, 25, 32, 41, 47, 59, 60, 63, 67, 71, 83, 88, 93, 94, 97.

www.mcdr.ro / www.cimec.ro

menţionaţi în actele notariale care atestă în mod expres acest lucru apar menţionaţi şi ca *„interpretantes predictorum"* în actele notariale care susţin indirect utilizarea acestei limbi[14].

În acest punct al demersului nostru, considerăm important să semnalăm totodată faptul că între aceste acte se numără şi unele care înregistrează tranzacţii încheiate între vorbitori de limbă greacă şi limbă cumană. Între actele notariale redactate la Chilia în epoca studiată de noi am identificat două asemenea documente[15].

Limba cumană (*comanescha*). A treia limbă ca importanţă, folosită în tranzacţiile comerciale din centrele genoveze de la gurile Dunării la mijlocul secolului al XIV-lea a fost limba cumană sau *comanescha*, denumire cu care apare ea în actele notariale. Folosirea limbii cumane în încheierea acestor tranzacţii este semnalată în actele notariale atunci când, cel puţin, una din părţi este de altă origine decât italiană sau greacă, respectiv din rândul populaţiilor nord şi est-pontice, aflate în aria de jurisdicţie a Hoardei de Aur.

Referitor la utilizarea limbii cumane în tranzacţiile comerciale din centrele de la gurile Dunării, dispunem de 9 acte notariale rogate la Chilia de notarul Antonio di Ponzò între 11 septembrie 1360 şi 10 mai 1361[16]. Ca şi în cazul limbii greceşti, unele din aceste acte afirmă explicit utilizarea limbii cumane în realizarea tranzacţiilor comerciale, altele confirmă lucrul acesta indirect.

Din prima categorie dispunem de două acte notariale. Astfel, la 11 septembrie 1360, saracenul Tandis de Moncastro vindea lui Francino di Corsio o roabă tătăroaică. Între martorii menţionaţi la realizarea tranzacţiei comerciale se numără şi un anume *„Odoardo Framba censario, interpretante inter dictos Tandis et dictum Francinum de lingua latina in comanescho et comanescho in latina"*[17]. Cel de-al doilea act, din 14 septembrie 1360, înregistrează vânzarea unei roabe mongole de către armeanul Grigo lui Giovanni di Monterosso. Între martorii prezenţi la încheierea tranzacţiei, actul notarial îl menţionează şi pe un anume *„Astelano de Goano, habitatore et burgense Chili, censario, interpretante inter predictos contrahentes de lingua comanescha in latina et de latina in comanescha"*[18].

Celelalte şapte acte confirmă indirect utilizarea limbii cumane în realizarea tranzacţiilor comerciale de la gurile Dunării. Ca şi cele cu privire la folosirea limbii greceşti, ele menţionează prezenţa între martorii care participă la perfectarea lor şi la redactarea actelor notariale a câte unui *„interpretante predictorum"* în cazul în care, cel puţin, una din părţi făcea parte din etniile altele decât cele latină sau

[14] *Ibidem*, p. 129, doc. 75; *Ibidem*, p. 41, 101, 103, 148, doc. 24, 59, 60, 83.
[15] G. Pistarino, *op. cit.*, p. 42, 177, doc. 25, 97.
[16] M. Balard, *Gênes et l'Outre mer*, II, p. 99, 108, 194, doc. 50, 56, 122; G. Pistarino, *op. cit.*, p. 23, 33, 37, 65, 79, 152, doc. 15, 20, 22, 39, 46, 85.
[17] *Ibidem*, p. 99, doc. 50.
[18] *Ibidem*, p. 108, doc. 56.

www.mcdr.ro / www.cimec.ro

greacă[19]. Adăugăm acestor acte şi pe cele două care, aşa cum am precizat mai sus, înregistrează tranzacţii încheiate între vorbitori de limbă greacă şi limbă cumană[20].

Varietatea etnică a negustorilor din regiunile nord-pontice, caucaziene, transcaucaziene şi caspice care foloseau limba cumană în perfectarea tranzacţiilor comerciale din centrele genoveze, ne determină să credem că ea era o limbă internaţională. În aceste condiţii, limba cumană devenea o veritabilă *lingua franca* folosită în aceste regiuni.

Limba română (*romecha*). Un loc şi un statut interesant în cadrul limbilor utilizate în realizarea tranzacţiilor comerciale din centrele genoveze de la gurile Dunării ocupă limba română sau *romecha*, conform denumirii cu care apare aceasta în actele notariale redactate la Chilia în a doua jumătate a secolului al XIV-lea.

Folosirea limbii române în realizarea tranzactiilor comerciale de la gurile Dunării este confirmată de un act din 25 august 1360 redactat la Chilia de notarul Antonio di Ponzò prin care un anume Costa Aga recunoştea că îi datora lui Angelo di Azano doi sommi de argint pe care se angaja să-i plătească până la sărbătoarea Paştelui următor. Între martorii prezenţi la perfectarea înţelegerii şi la redactarea actului notarial dintre cei doi se numără şi un anume *„Odoardo Framba, burgense Chili, interpretante inter dictos contrahentes de lingua latina in romecha et de romecha in latina"*[21].

Limba *romecha* menţionată în document a fost identificată de M. Balard, editorul actului, cu limba română, termenul fiind o formă coruptă a celui de *română*. De asemenea, în Constantin Aga, istoricul francez vede un posibil etnic român, un Constantin Aga. Pe baza acestor constatări, M. Balard afirmă că *„Chilia era deci colonizată de români încă înaintea intrării sub autoritatea voievodului Vlaicu, în jurul anului 1370"*[22].

În ceea ce ne priveşte, acceptăm doar ca parţial corectă teoria lui M. Balard. Considerăm ca perfect plauzibilă identificarea limbii *romecha* cu limba română făcută de istoricul francez, dar respingem ca nefondată teza sa cu privire la faptul că utilizarea acesteia în realizarea unor tranzacţii comerciale în centrele comerciale genoveze de la gurile Dunării ar fi rezultatul colonizării acestor regiuni cu români. În opinia noastră, utilizarea limbii române în realizarea respectivelor tranzacţii comerciale încheiate de negustori proveniţi din rândul acestei etnii, precum şi funcţionarea aici a unui traducător din limba latină în română şi viceversa se explică numai prin existenţa în centrul de la gurile Dunării atât a unei însemnate comunităţi româneşti, cât şi prezenţei unui număr apreciabil de negustori proveniţi din rândul acestei etnii. Foarte probabil, ca şi în cazul celorlalte etnii semnalate în zonă, ea era formată, atât din locuitori permanenţi ai oraşului

[19] *Ibidem*, p. 194, doc. 122; G. Pistarino, *op. cit.*, p. 23, 33, 37, 65, 79, 153, doc. 15, 20, 22, 39, 46, 85.

[20] G. Pistarino, *op. cit.*, p. 42, 177, doc. 25, 97.

[21] M. Balard, *Gênes et l'Outre mer*, II, p. 58, doc. 22.

[22] Idem, în RESEE, XVIII, 1980, 2, p. 236.

www.mcdr.ro / www.cimec.ro

(*burgenses et habitatores*), cât şi temporari, prezenţi aici doar cu ocazia derulării unor tranzacţii comerciale.

Folosirea limbii române în realizarea tranzacţiilor comerciale este, indiscutabil, rezultatul recunoaşterii importanţei acestei comunităţi al cărei statut era similar cu cel al comunităţii greceşti sau cu cel al supuşilor hanului Hoardei de Aur. Mai mult, în condiţiile în care românii erau autohtoni în aceste ţinuturi pe care le locuiau alături de diferiţi alogeni stabiliţi aici în diverse epocii, considerăm ca nefundamentată teza aşa-zisei *„colonizări româneşti"* la Chilia, vehiculată de Michel Balard.

Redactarea actelor. Limba utilizată. Redactarea actelor oficiale emise în coloniile genoveze de la gurile Dunării reprezintă un alt aspect important al demersului întreprins de noi. Constatarea pe care ne-o oferă studierea acestor documente este aceea că actele oficiale emise în coloniile genoveze de la gurile Dunării, în cazul în speţă la Chilia, inclusiv cele de natură comercială încheiate între diferitele persoane fizice, este aceea că, fără nici o excepţie, acestea sunt redactate în limba latină. Faptul este perfect explicabil în condiţiile în care limba latină era limba oficială de cancelarie în Apus.

Cel puţin până în prezent nu dispunem de nici o sursă care să confirme folosirea şi a celorlalte limbi utilizate în realizarea tranzacţiilor comerciale, la redactarea actelor notariale care confirmau contractarea acestor tranzacţii confirmându-le legalitate. Acest lucru nu exclude însă cu totul o asemenea posibilitate. Spre exemplu, dacă avem în vedere faptul că în epoca analizată de noi limba italiană era deja folosită ca limbă scrisă, inclusiv în realizări literare, considerăm că nu este exclus ca pentru particularii de origine italiană să fi fost realizate copii după actele oficiale, redactate în această limbă. Aceeaşi constatare este valabilă şi pentru vorbitorii de limbă greacă, dată fiind importanţa acestei limbii pentru o mare parte a sud-estului european unde era folosită atât ca limbă literară, cât şi ca limbă de cult sau de cancelarie.

Faptul că până în prezent nu a fost descoperit însă niciun act notarial sau vreo copie după vreun astfel de act, redactate în una sau/şi alta din cele două limbi, italiană sau greacă, nu înseamnă însă excluderea *a priori* a acestei posibilităţi. Totuşi, absenţa unor asemenea documente face ca, cel puţin, la nivelul actual al cercetării acestei probleme, opinia exprimată de noi să rămână în stadiul de ipoteză de lucru.

În ceea ce priveşte limba cumană, lucrurile stau la fel. Considerăm însă util şi important să menţionăm faptul că încă din 1330 era redactată o lucrare numită *Codex Comanicus*, în care erau înregistrate o serie de norme juridice, precum şi unele realizări literare. De asemenea, fapt deosebit de însemnat, lucrarea mai cuprindea şi un interesant dicţionar, care conţinea, pe lângă numeroase cuvinte

www.mcdr.ro / www.cimec.ro

uzuale, şi unii termeni specifici unor domenii de activitate, precum cel administrativ, social, fiscal şi chiar comercial[23].

Plecând de la această constatare şi de la similitudinile pe care le prezintă, folosirea limbii cumane în regiunile aflate sub jurisdicţia Hoardei de Aur cu limbile latină şi greacă, suntem în măsură să formulăm ipoteza că nu exclus este ca pentru negustorii proveniţii din rândul etniilor nord-pontice, vorbitoare ale limbii cumane, să fi fost realizate copii în această limbă, după actele notariale redactate în limba latină. Aceeaşi ipoteză poate fi formulată şi în cazul limbii române în pofida faptului că din epoca respectivă nu deţinem niciun element, oricât de sumar ar fi el care să ateste folosirea acesteia ca limbă scrisă la mijlocul secolului al XIV-lea.

Instituţia interpreţilor (tălmacilor). În acest punct al demersului nostru considerăm oportun să ne oprim asupra instituţiei interpreţilor, atestată de actele notariale genoveze redactate la Chilia, analizate de noi pe parcursul acestui studiu. Constatăm în urma analizei lor că activitatea de interpret era îndeplinită, atât de simpli particulari, negustori sau meşteşugari, cât şi de funcţionari ai coloniei ligure, actele notariale de care dispunem menţionându-i în această calitate îndeosebi pe unii cenzori.

Aceleaşi acte notariale semnalate de noi, ne relevă faptul că unii dintre interpreţii care funcţionau în centrele genoveze de la gurile Dunării, în cazul de faţă la Chilia, erau adevăraţi poligloţi. Aceştia cunoşteau nu numai una sau două, ci chiar trei dintre limbile folosite în realizarea tranzacţiilor comerciale.

Rolul interpreţilor era, în primul rând, acela de a intermedia realizarea tranzacţiilor comerciale între negustori de etnii diferite. Prezenţa lor însă în calitate de martori la redactarea actelor notariale oficiale în limba latină a avut, fără îndoială, scopul de a realiza traducerea conţinutului lor pentru necunoscătorii acestei limbii.

Respectivele informaţii şi constatările pe care ele le permit ar putea constitui un suport însemnat pentru ipoteza noastră privind posibilitatea redactării unor copii după actele notariale oficiale în limbile respective, sporindu-i astfel plauzibilitatea. Rămâne doar ca eventuale noi descoperiri să o şi confirme.

Consideraţii finale. În încheierea studiului nostru preliminar asupra limbilor utilizate în încheierea tranzacţiilor comerciale din centrele genoveze de la gurile Dunării, sumarele informaţii de care dispunem ne permit formularea mai multor concluzii:

1. Din punct de vedere etnic, la mijlocul secolului al XIV-lea, centrele comerciale genoveze de la gurile Dunării erau frecventate de navigatori şi negustori din întregul bazin ponto-mediteraneean, fiind cu adevărat cosmopolite. Documentele vremii confirmă locuirea sau prezenţa temporară aici a negustorilor italieni, în primul rând (genovezi, veneţieni, pisani), catalani şi provensali, greci din Bizanţ şi din Trapezunt, români, dar şi etnici din teritoriile aflate sub jurisdicţia

[23] Vl. Drimba, *Codex Comanicus. Édition diplomatique avec fac-similés*, Bucarest, 2000, p. 35-296.

www.mcdr.ro / www.cimec.ro

Hoardei de Aur (mongoli, tătari, armeni, georgieni), şi implicit, folosirea mai multor limbi în realizarea tranzacţiilor comerciale.

2. În realizarea tranzacţiilor comerciale derulate în centrele genoveze de la gurile Dunării, la mijlocul secolului al XIV-lea se utilizau cu certitudine limbile vorbite în diverse regiuni ale bazinului pontic, anume italiana, greaca, cumana şi româna.

3. Actele notariale de care dispunem sunt emise, fără excepţie, în limba latină, dar prezenţa ca martori la redactarea lor a unor tălmaci din această limbă în limbile greacă, cumană şi română face plauzibilă şi ipoteza conform căreia pentru vorbitorii respectivelor limbi este posibil să fi fost realizate copii în aceste limbi.

CONSIDERATIONS CONCERANT LES LANGUES UTILISÉE DANS LA RÉALISATION DES TRANSACTIONS COMMERCIALES DANS LES COLONIES GÉNOISES DES BOUCHES DU DANUBE AU MILIEU DU XIVE SIÈCLE

Résumé

Du point de vue ethnique, au milieu du XIVe siècle, les centres commerciaux génois des bouches du Danube étaient fréquentés par des navigateurs et des commerçants de tout bassin pont–méditerranéen, étant, à vraie, cosmopolites. Les documentes du temps confirment l'habitat ou la présence ici des commerçants italiens, premièrement Génois, Vénitiens, Pisans, puis Catalans et Provençaux, Grecques de Byzance ou de Trébizonde, des Roumains, mais aussi des ethniques des territoires trouvés sous la juridiction de la Horde d'Or (Mongoles, Tatars, Arméniens, Georgiens), et, y compris, l'utilisation de plusieurs langues dans la réalisation des transactions commerciales. Pour effectuer les transactions commerciales déroulées dans les centres génoises des bouches du Danube, au milieu du XIVe siècle on utilisait plusieurs langues parlées en diverses régions du bassin pontique: l'italienne, la grecque, la coumane et la roumaine. Les actes notariales Génoises dont nous disposons sont rédigés sans exception, dans la langue latine, mais la présence pour leur rédaction de quelques traducteurs de cette langue dans les langues grecque, coumane et roumaine font aussi plausible l'hypothèse selon laquelle pour les parleurs de ces langues on aurait réalisé des copies dans ces langues.

www.mcdr.ro / www.cimec.ro